

שם העבודה : מגדר האח הבריא, סגנון התמודדות שיתופית של ההורים, הערכה עצמית

וקבלה של אחאים בריאים את אחיהם בעלי פיגור שכלי.

שנה : 2004

מס' קטלוגי : 526

שם המגיש : קניג-גורפינקל אורה

עבודת גמר לתואר מוסמך, המחלקה לפסיכולוגיה, אונ' בר אילן

תקציר המחקר

גידולו של ילד עם פיגור שכלי הנו מצב הדורש התאמות פסיכולוגיות ופרגמטיות ניכרות בחיי המשפחה. עקב כך מצב זה נתפס כגורם דחק בעל השפעה ניכרת על המשפחה ככלל, ובמסגרת זו גם על האחאים הבריאים. עם זאת, נראה כי משפחות שונות מפגינות יכולת התמודדות שונה מול המצב. בעוד חלק מן המשפחות נתקלות במשברים ומפגינות תפקוד משפחתי לקוי, משפחות רבות מראות עמידות, ומתפקדות היטב. למרות ההסכמה האמפירית כי משפחות אלו חשופות ליותר קשיים ומצבי דחק, מצטברות ראיות רבות לכך שמשבר ותפקוד לקוי אינם נגזרת הכרחית של מצבי דחק אלו. כיום, יש יותר הדגשה של כוחות המשפחה ונעשה ניסיון להבין את המנגנון הגורם למשפחות מסוימות להסתגל היטב ולאחרות להתקשות בהסתגלות. קיימת הסכמה בספרות לגבי חשיבותם של משתנים בתיווך ההשפעות השליליות של הפיגור, והקשר החיובי בינם לבין יכולת ההתמודדות של המשפחה, ביניהם שביעות רצון מקשר הנישואין. נראה שהקשר הזוגי ודפוס ההתמודדות של ההורים, מושפעת מאד ממשנתה חדש הנקרא התמודדות שיתופית.

בניגוד לדעה הרווחת שמצב דחק והתמודדות עמו הם אינדיבידואלים, כלומר שהאדם במצוקה מתמודד לבד עם מצב הדחק במטרה למזער אותו. יש דעה שממשיגה דחק כאתגר שיתופי, מערכתית. דעה זו רואה את התייחסות בני הזוג למצב הדחק כמשותף. שניהם מאחדים משאבים ואסטרטגיות על מנת למזער את מצב הדחק. מהספרות עולה כי שימוש בהתמודדות שיתופית חיובית מקלה על מצב הדחק, מאפשרת שימור של מערכות יחסים זוגית ומשפחתית וכתוצאה מאפשרת התמודדות טובה יותר עם מצב הדחק.

ניכר כי האחאים הבריאים לילד עם פיגור שכלי עלולים לסבול גם הם ממצב הדחק. אחאים מדווחים על: חוסר זמינות הורית, חוסר רגישות או היענות לצורכיהם, מערכת של ציפיות גבוהות מצד ההורים, צפייה לקחת חלק באחריות הטיפול בילד עם הפיגור השכלי, תחושות בלבול, חרדה, כעס ואשמה והתמודדות עם סטיגמה ותוצאותיה האכזריות. כל הקשיים הללו, מעמידים את האחאים הבריאים כקבוצה בעלת סיכון לקשיי הסתגלות, והערכה עצמית נמוכה. מתוך הספרות עולה תמונה ברורה כי השונות באופי ובעוצמת תגובות האחאים מלמדות כי ילדים מסוימים נמצאים בסיכון גבוה יותר מאחרים לבעיות של הערכה עצמית וקבלה של פיגור שכלי אצל אחיהם.

המחקר הנוכחי מצטרף אל מחקרים נוספים אשר מעונינים לבדוק את המשתנים המתווכים הסתגלות טובה של בני המשפחה למצב הדחק. המחקר מניח כי בכוחו של דפוס ההתמודדות הורי להשפיע על הקשר בין אחאים. ההתמקדות של מחקר זה היא על ההשפעה של דפוס ההתמודדות ההורי ומגדר על אחאים בריאים מבחינת הקבלה שלהם את אחיהם בעלי פיגור שכלי, ומבחינת הערכתם העצמית. כך שככל שהורים מגלים דפוס התמודדות שיתופית חיובית, כלומר שהם מתמודדים בצורה מותאמת אחד לשני, כך אחאים יראו קבלה וערך עצמי גבוהים יותר. ואילו אצל בני זוג שלא מתמודדים בצורה מותאמת ומאופיינים בדפוס התמודדות שיתופית קונפליקטואלית הילדים יראו את הקבלה וערך עצמי הנמוכים ביותר.

הספרות מראה שקונפליקט בין הורים הוא אחד הדברים המרכזים המקשים על ילדיהם. למעשה קונפליקט בין הורים נמצא כמנבא טוב לבעיות התנהגותיות אצל ילדים. נראה שהדרך בה בני זוג מנהלים את הקונפליקטים שלהם משפיעה על ההתפתחות החברתית של ילדיהם, כמו גם על הדרך בו מנהלים ילדיהם קונפליקטים עם אחאים. הנחת המחקר היא שמצב קונפליקטואלי בין ההורים היא דפוס ההתמודדות הבעייתי ביותר עבור ילדים.

אחאים בריאים לא מושפעים רק מדפוס התמודדות הוריים, גם תפקידים מגדריים משחקים תפקיד. נראה כי בתהליך הסוציאליזציה בנות "חונכו" לקבל על עצמן יותר תפקידים טיפוליים בהשוואה לבנים. ולכן במצב דחק לאורך זמן בנות מתפקדות טוב יותר.

מחקר זה משער שלאופן ההסתגלות וההתמודדות של ההורים בכלל ולמידת ואופן השימוש בהתמודדות השיתופית ככלי להסתגלות והתמודדות ההורים תהיה השפעה ישירה על הערכתם העצמית של האחאים הבריאים ועל קבלתם את אחיהם עם פיגור שכלי. כך שבמשפחות בהם שני ההורים עושים שימוש בהתמודדות שיתופית הילדים יגלו ערך עצמי וקבלה גבוהים יותר. המחקר משער גם שבנות יראו קבלה והערכה עצמית גבוהים יותר בהשוואה לבנים מעבר למצבי ההתמודדות ההורית אם כי במצב בו יש התמודדות שיתופית קונפליקטואלית ההבדל בין המדדים של הבנים והבנות יצומצם.

הנתונים נאספו מ-54 משפחות דו-הוריות להם ילד עם פיגור שכלי. המשפחות נאספו דרך משרד החינוך, משרד הרווחה, אק"ם, ארגוני סיוע, אינטרנט. ההורים מילאו שאלון התמודדות שיתופית: ההורים סווגו לשלוש קבוצות על פי סגנון ההתמודדות שלהם. כאשר שני ההורים עושים שימוש רב בסגנון התמודדות שיתופית הם הוגדרו כסגנון חיובי (++). כאשר שני ההורים עושים מעט שימוש בסגנון התמודדות שיתופית הם הוגדרו כסגנון שלילי (--). כאשר הורה אחד עושה שימוש רב בסגנון התמודדות שיתופית ובן הזוג השני עושה מעט שימוש בסגנון התמודדות שיתופית, הזוג הוגדר כבעל דפוס קונפליקטואלי (+-). ההורים מילאו גם שאלון דמוגרפי. אח בריא במשפחה בין גילאי 13-20 מילא שאלוני קבלה וערך עצמי. התוצאות נותחו סטטיסטית ע"י ניתוח שונות ורגרסיה.

הממצאים לא איששו את ההשערות. בניגוד להשערות לא נמצא שלדפוס התמודדות שיתופית חיובית יש יתרון. עם זאת, בנייתוים סטטיסטים נוספים עלה שדפוס ההתמודדות השיתופית הוא משמעותי לקבלה של אחאים את אחיהם בעל הפיגור השכלי, אך מספיק שהאם עושה שימוש באסטרטגיית התמודדות זו. בדיון נדונה הסוגיה על כוחה של סגנון ההתמודדות של האם להשפיע על הקבלה של

האחאים ועל הקשר שנמצא בין סגנון ההתמודדות של האם לשל האב. עוד נמצא שאין הבדל משמעותי בין אחים ואחיות במידת הקבלה והערך העצמי שלהם, אך כאשר רמת הפיגור נלקח כמשתנה מתווך, נראה קשר משמעותי אך לא ליניארי. רמת הפיגור נלקחה בחשבון כיוון שאפשר לראות בה משתנה המגביר את מצב הדחק. ברמת פיגור בינונית אחיות מראות יותר קבלה מאחים אך ברמת פיגור קשה אפקט זה מתהפך. הדיון עוסק בקשר הלא ליניארי.

בדיון ישנה התייחסות גם לכלים. השאלון המודד התמודדות שיתופית הוא שאלון חדש ויש לשקול לבדוק עד כמה הוא רגיש לגילוי מצבי קונפליקט אצל בני זוג, זאת כיוון שבמחקר הנוכחי המתאם בין סגנון התמודדות שיתופית של האם ושל האב היה גבוה. נדונו גם בעיות מתודולוגיות נוספות שיכולות להתעורר במחקר זה.

מתבקשים מספר מחקרי המשך. כדאי לבחון את הסוגיה של התמודדות שיתופית כאשר גורם הדחק הוא קונקרטי ולא מופשט, כמו בשאלון הקיים. כפי שעולה ממחקר זה רצוי לבדוק את ההשפעה של דרגת הפיגור כמשתנה מתווך את ההסתגלות של אחאים בריאים. רצוי לבדוק את התפיסה הפתוגנית המונחת בבסיס רוב המחקרים בנושא פיגור שכלי. יש לבדוק האם אחאים לילד עם פיגור שכלי, אכן סובלים יותר מילדים אחרים ביכולות ההתמודדות שלהם כולל הערכה עצמית. יתכן שניתן יהיה לגבש תפיסה המדגישה את התוצרים החיוביים המתפתחים עבור מי שגדל עם ילד בעל פיגור שכלי. רצוי לבדוק את המשתנה של התמודדות שיתופית לעומק, ואת השאלון הבודק אותו, ולוודא שהוא מספיק רגיש כדי לגלות מצבי קונפליקט, עוד לפני שימוש חוזר בו.